

Novruzum, təzə günüm

Dünya xalqlarına məxsus çoxlu bayramlar var. Bayram böyük fərah, təntənə, həmrəylik, ictimai sevinc məqamıdır. Zamanın seçilmiş günləri nənki, fərah və qürur yaradır, eyni zamanda yaşanmış və yaradılmışları dəyərləndirməyə imkan verir, yeni gələcəklə bağlı daha möhtəşəm arzulara qanadlandırır.

Lakin elə bayramlar vardır ki, onlar insanlıq, xalq, millət tarixinin simvolu hüququna malik olur. Həmin bayramlarda ictimai toplumun keçib gəlidiyi tarixi yol, təbiətə münasibət, maddi, mədəni, mənəvi dəyərlər, estetik görüşlər, intellektual səviyyə, yemək-içmək, geyim, davranış, inam, etiqad - başqa sözlə, canlı, dinamik həyata aid hər bir komponenti görmək imkanı yaranır. Belə unikal bayramlardan biri Novruz Bayramı adlanır. Qədim tarixə və zəngin mədəniyyətə malik olan Azərbaycan xalqının əski çağlardan daşıyıb gətirdiyi mənəvi dəyərlər sistemində Novruz Bayramının da özünəməxsus yeri vardır. Tarixi və ədəbi örnəklərdən alınan bilgilərə görə Novruzun bir bayram olaraq keçirilməsi min illər boyunca ara vermədən davam etmişdir. Bəlkə də Novruzun ən maraqlı cəhətlərindən biri onun həm fərdi, həm də ümumxalq miqyasda bayram edilməsi ilə bağlıdır.

Antik dövrlərə aid arxeoloji və yazılı abidələr şəhadət verir ki, Azərbaycan ən qədim insanların məskəni olmuşdur. Azıxda yandırılmış, əslində heç vaxt sönməyən ocaq 700 min il yaşındadır.

Novruz adət-ənənə və mərasimlər kompleksi Azərbaycan xalqının şah əsəridir. Dinamik, artan, zənginləşən ritual sistemidir. Novruz elə nadir anlayışdır ki, onda həm də təbiətə insan vəhdətdədir.

Yaz, gecə-gündüz bərabərliyi, yeni ilin, baharın ilk gününün başlanğıcı kimi gecə ilə gündüz uzunluqlarının taraz olduğu gün (20 mart, bəzən 21 mart) gəlir. Bu gün günəş göy ekvatorunu keçərək dünyanın Cənub yarımkürəsindən Şimal yarımkürəsinə adlayır. Şimal və Cənub yarımkürələri Günəş şüaları ilə eyni dərəcədə işıqlanır. Yer kürəsinin hər yerində gecə gündüzlə bərabər olur. Ona görə də martın 21-də ekliptika ilə ekvatorun kəsişdiyi nöqtə yaz bərabərliyi adlanır. Bu yerin Şimal yarımkürəsində astronomik baharın başlanğıcıdır. Bu anda Günəş 12 ulduz bürcündən sayılan, (bu bürcə Zodiak bürcüleri- heyvanlar dairəsi deyilir) Qoç bürcünə daxil olur. Bu andan başlayaraq Yerin Günəş ətrafında hərəkət sürəti azalır və Şimal yarımkürəsində gündüzlər uzanır, gecələr qısalar.

Buradan belə görünür ki, Novruzun elmi şəkildə izah olunan təbii əsasları vardır və bu adət-ənənə və mərasimlər hər hansı bir dini, ideoloji düşüncənin təsiri ilə deyil təbiətdə baş verən yeniləşmə ilə əlaqədardır.

Maraqlıdır ki, bu ənənələr Novruz bayramına qədər olan 50 gün ərzində heç də bayram gündündən geri qalmayan məqamlara malikdir. Azərbaycanda vaxt indi bizim öyrəndiyimiz klassik bölgüsündən başqa ənənəvi bölgüsü də vardır. Böyük çilə ilə ilin ən uzun gecələri başlayıb yanvar ayının axırına qədər çəkir. Böyük çilə 40 gündür. Kiçik çilə 20 gün çəkir. Fevralın son 10 gününü və martın ilk 20 gününü Boz aydır. Çilə sözü dərd, ağrı, kədər mənasını verir və qışın şaxtılı, çovğunlu keçən müddətinə işarədir. Azərbaycanın təbii hava şəraitinin çoxəsrlik müşahidələri xalqda belə bir

inam yaratmışdır ki, Boz ayın günlərində ilin bütün fəsillərinə xas iqlim spektrini izləmək mümkündür. Həqiqətən də Boz ayın içində elə günlər var ki, yaz kimi mülayim, yay kimi isti, payız kimi tutqun, qış kimi soyuqdur.

Novruz adət-ənənə və mərasimlərini, əgər belə demək mümkündürsə, çərşənbələr müəyyən edir. Çərşənbələr sanki böyük bayram tamaşasının öncədən aparılan məşqləridir. Xalq imanına görə, Novruz üç yalançı və Novruz ritualının tərkib hissəsi olan 4 gerçək çərşənbə ardıcılığı ilə qeyd edilmişdir.

Mənbələrdə və çağdaş zamana qədər yaşayan mərasimlər dairəsində çərşənbələr bu qayda ilə sıralanır:

*əzəl çərşənbə,
xəbər çərşənbə,
yalan çərşənbə,
su çərşənbə,
od çərşənbə,
yel çərşənbə,
torpaq çərşənbə.*

ilk üç çərşənbənin qeyd edilməsi bir o qədər də hiss olunmur. El arasında ilk üç çərşənbəyə yalançı çərşənbə də deyilir. Qalan 4 çərşənbə isə tonqallarla müşayiət olunur və insanların həyat tərzinə yeni rəng qatır.

Novruz dediyimiz o gün dünyanın dirilik saati, oyanış hikmətidir. Novruz-təzə gün! Ərişli-arxaqlı yer üzünü təzə paltar geyinmiş uşaq kimi sevincəkdir, şövqlüdür. Novruz sayılı bir alqışdır. Novruzda istənilən diləklər yerinə yetir. Novruz axşamı gördüyün yuxu çin olur.

Böyük mənəvi gücə malik olan Novruz bayramı ulu əcdadlarımızın bizə verdiyi ən gözəl yadigar olub, Azərbaycan xalqının milli ruhunu və yaddaşını bütün zənginliyi ilə yaşadır.

Təzəlik çeşməsinin hamıdan və hər şeydən öncə gilənlə üzə çıxdığı ilk oyanış nöqtəsi varmı görəsən? Yoxsa yan-yörəmiş torpağı, suyu, havası, odu ilə bir göz qırpımında cana gəlir! Ölüm kimi bəxtəverlik də gözələ qaş arasında yoxsa? Bəlkə torpaqdır Novruzun əbədi yol yoldaşı, ilk elçisi?

Bir də baharın ilk günü zərif, kövrək

şüşəyə bənzəyir ana torpaq, yeməli, içməli torpaq! Bəs onda niyə ağır yük altında çiliklənilib qəhr olmur? Çünki o ilahi xoşbəxtlik anında insan da qanad taxır. Adamlar göylə gedir, göyün yeddinci qatı ilə gedir. Bəlkə də o əbədi nur çeşməsinin əzəli axar yeri torpaqda deyil, göydədir? Yaz ağzı nənə boğçasından çıxan sonuncu lumu kimi, qaynar təndir divarından qopan çörək kimi sevimli Günəş də mataha çevrilir. Şəfəqi sünbül-sünbül, sinəsi xırman-xırman sarı səməni sinəsi. İnsan işıq quludur! Novruz axşamı yer də Günəşə dönür, işıq saçır. Çatılan ocaqlarda köz-közə söykənir.

Günəş baharın üzüdür. Yer üzündə nə varsa o üzün nuruna görədir. Novruz axşamı göy üzünə odlular atan insan günəşlə od dilində danışır. Nə ki dərdimiz var, Novruz tonqallarında çartaçart alışıb yanır. Düşməni gözü də yanır bu ocaqlarda.

Torpaq oyanır, günəş oyanır və bir də sular oyanır. Çox güman ki, torpağın, günəşin səsinə oyanır sular. Soyuq-soyuq

Günəşdən, sudan yaz havasından keçib gəldik. Gəlib gördük ki, Novruz günü insan oğlunun xoşbəxt olmaqdan özge çarəsi yoxdur. Ayağının altında torpaq, başının üstündə Günəş, gözünün önündə coşub, çağlayan sular, xəyalında yaz havası. Dünyanın dörd böyük qüdrəti yalnız o gün - il yaza dönən vədə insanın olur, olur və əbədi onda qalır.

Elə ki, zamanın, məkanın yaşıl ömrü gəlib yetişdi, Boz ay gözəl baharın qarşısında baş əydi, öncə gerek öz qəlbini kirdən pasdan, xırmırdan təmizləyərsən. Novruz gecəsi qəlbini kimi həyəət-bacanı da gülə-gümüşə döndər ki, əziz günün tərəvətini bir az da artırısan. Ulu babalarımız, ulu nənələrimiz Novruz günü könlü dəyən söz işlətməyi, yalan danışmağı, kobudluğu yasaq eləyiblər. Müqəddəs Novruz axşamı qonşu gerek qonşusunu iki inəkli istəyə. Səhərin gözü açılardan gecənin aydınlığına can dilinə bəd söz gətirməyə, can deyə, can eşidə.

Novruz axşamı ondan irəlindəki çərşənbələrdə ürəkdə tutulan niyyət yerinə yetər. Tonqallar üstündən atılan adamların dərd-səri, ağrı-acısı qovurğa kimi qovrulur, yaz suları azar-bezari axıdır. Novruz günü ən gözəl, ən biçimli geyinər oğul-uşaq, qız-gəlin.

Novruz təbiət və insanlığın ad günüdür. Neçənci ad günüdür, bu bəlkə də dərk olunmuş tarixdən çox-çox o yanadır. Kim bilir ki, dünyanın ilk baharı nə vaxt olub? Yəqin ki, bahar olmasaydı, atlı-otlu, səmalı, quşlu, işıqlı, sulu, ağaclı-adamlı dünyanın bu günü də olmazdı. Elə buna görə də yazın ilk günü insanın sevinci köksünə siğmir, onu tarla çağırır. Yaz havası buğdanı torpaqsız göyərdir, səməni evlərə bəzək olur. Çərşənbə günündə alışıb tonqallar da, kəsilən xalçalar da yazın adınadır. Şəbəkəli pəncərələr, güzgülu qapılar Novruzun üzünə açılır. Evimizə, eşiyimizə yaz havası dolur. Düşən gün işığından körpələrin köşək gözü qıyılır.

Yazın milyon sirri, milyon hikməti var. İnsan övladı ağılı kəsəndən ta bu günə kimi müdriklik zəncirini çəkib çözləyir, hər dəfə də qismətinə yeni rənglər, yeni möcüzələr çıxır. Bu yerə şair tapıntısı adamın ürəyinə yağ kimi yayılır. Bu yaz başqa yazdır. Nə üçün, nədən? Sual verməyin yeri yoxdur. Sadəcə, bu yaz o biri yazla bənzəmir. Hər bahar dünyaya təzədən gəlir, hər yaz təzə yazdır. Yoxsa fəsillərin min illərlə davam edən təkrarından cana doyardı, bezərdi insan. Yazda çıxanda insan ürəyinə güman damır-nə varsa təzədən doğulmaq gümanı. Təzədən doğulmaq isə su içmək kimi asan bir işdir: ürəyini düz saxla, torpağa əbədi toxumlar səp, sudan paklıq al, Günəşə yüsəl! Əkdüyün ağacla, üst-üstə qoyduğun daşla, çəkdiyən yolla, gözünü açdığın bulaqla, müqəddəs sevgilərlə, böyüyə hörmətlə yüksəl!

Bahar ayağa qalxmaq, yüksəlmək imkanındır! Bu firsəti əldən verməyə.

ƏZİZ MUSA
Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

*Azərbaycan
Respublikası Prezidenti
yanında Külliyyəvi İnformasiya
Vasitələrinin İnkişafına Dövlət
Dəstəyi Fondunun maliyyəsi
əsasında hazırlanıb.*

Gəldik, o günə gəldik. Torpaqdan,